

Володимир КРАВЧЕНКО (Київ)

ІНВЕНТАР ВОЛОДИМИРСЬКОГО ЗАМКУ ВІД 6 ЛИСТОПАДА 1636 РОКУ

Як ідеться в тексті вступного канцелярського запису, документ, що публікується, є записом (облятою) подавчого бурграбівського інвентаря Володимирського замку до книг місцевого земського суду, датованим 4 листопада 1644 р. Як і належить, він складається із трьох частин: вступного протоколу володимирських земських урядників, змісту та заключного протоколу того ж уряду. В першій частині, писаній кирилицею староукраїнською мовою, вказано дату вписання інвентаря до земських книг та названо імена земських урядників (судді і підсудка), а також особи, яка доставила документ для запису до книг (Марціан Ольшамовський). Другу частину складають писані польською мовою тексти інвентаря Володимирського замку від 6 листопада 1636 р., вказано імена обох бурграбіїв, які ініціювали укладення інвентаря. В третій частині міститься запис про рішення судових урядників внести інвентар до земських книг 1644 р. та підтверджується факт його вписання.

У ті часи бурграбій виконував функції намісника або заступника старости і підстарости та належав до категорії урядників гродських, а призначався на уряд каштеляном або старостою і на час їхньої відсутності мав наглядати за замком, а саме, як відповідальний замковий охоронець був зобов'язаний у певні години дня й ночі обходити замок, а в разі необхідності мав організувати роботи з ремонту його стін, веж та інших споруд. В часи воєнних загроз і небезпек, коли в замку знаходили собі притулок навколишні мешканці, бурграбій мав надавати їм допомогу. Крім того, він виконував і поліційні функції: утримував у містах драбів гродових, з якими переслідував і затримував злочинців та підсудних, а також наглядав за виконанням вироків у кримінальних справах гродського суду¹. Варто підкреслити, що бурграбівський інвентар Володимирського замку був укладений на місяць раніше від вже відомого подавчого інвентаря Володимирського замку і староства від 8 грудня 1636 р., виявленого і опублікованого Віктором Атаманенком. Цей інвентар створювався при введенні на старостинський уряд брацлавського каштеляна Габрієля Стемпковського по смерті попереднього старости Юрія Заславського. Разом зі зміною на старостинському уряді підлягав заміні й увесь персональний склад

¹ *Gloger Z. Encyklopedja Staropolska ilustrowana. – Warszawa, 1900. – Т. I. – S. 215–216.*

урядників адміністративно-судової влади попереднього старости, так само і бурграбій королівського замку. З цього приводу мав бути складений подавчий інвентар замку і староства. Нині інвентар Володимирського замку і староства зберігається в Головному архіві давніх актів у Варшаві як одиниця зберігання фонду “Архіву Скарбу коронного”². З того ж приводу в тому ж році укладався й окремий бурграбівський інвентар Володимирського замку. Цими двома інвентарями покищо обмежуються описово-статистичні джерела цієї категорії до історії Володимирського замку. Відсутність таких інвентарів за попередні роки пояснюється тим, що староство тривалий час перебувало в руках князів Острозьких³.

Документів за 1636 р., які б підтверджували факт укладання бурграбівського інвентаря Володимирського замку, в судових книгах виявлено не було. Щодо старостинського інвентаря Володимирського замку і староства, то його укладенню передували чотири документи, вписані до книг Володимирського земського суду за 1636 р. Першим таким документом є укладений 16 жовтня 1636 р. у містечку Локачах тестамент володимирського старости князя Юрія Заславського, вписаний до тих же книг 23 жовтня того ж року⁴. Другим документом є запис від 5 листопада того ж року на “перкгамине писаного с печатю завесистою и с подписом руки его королевское милости” привілею короля Владислава IV брацлавському каштелянові Габрієлеві Стемпковському на Володимирське староство, що був оформлений 20 жовтня 1636 р. у Городні. Привілей було доставлено до Володимира майбутнім бурграбієм паном Марціаном Ольшамовським і подано для вписання до книг у час проведення сесій земського суду⁵. Третім документом, датованим тим же 5 листопада, є запис у земських книгах ув’язного листа “с печатю коронною Меншое канцелярии и с подписом власное руки его кор. мл. и секретара его кор. мл. ксендза Кгембицкого” Стемпковському на введення у врядування Володимирським староством, оформлений також 20 жовтня в Городні та поданий для записання тим же Ольшамовським. У своєму листі король доручив Ольшамовському: “pomienionę starostwo ze wszystkimi wsiami, z folwarkami y inszemi wszelakimi pożytkami odebrawszy, onę w possessią pomienionemu urodzonemu Gabrielowi Stępkowskiemu oddał y posłuszenstwo tameczny poddanym nakazał”⁶. Четвертий документ – вписана 17 листопада 1636 р. до книг “Посессия в староство Володимерское его млсти пану браславскому”. В ньому згадується інвентар староства: “Тепер, теди за даниною от наяснейшого Владислава Четвертого... привілею по зостю с того света помененого кнжати... Жаславского старосты володимерского помененому его мл. пану браславскому на тоє староство Володимерское служачого... урожоный пан Петр Сосновский, буркграбя прошлый володимерский... дворанинови короля

² Атаманенко В. Описово-статистичні джерела до історії Володимира та староства // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Володимир-Волинський в історії України та Волині: Зб. наук. пр. – Луцьк, 2004. – С. 6–9.

³ Там само. – С. 5.

⁴ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК України). – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 638–639 зв.

⁵ Там само. – Арк. 995–996 зв.

⁶ Там само. – Арк. 996 зв.–998.

єго млсти урожоному пану Марцианови Олшамовському водлуг инвентару списаного подал и поступил, зачим и сознаваючие мощю и с повинности уряду своего возновского помененого єго млсти пана браславского в тоє староство Володимерское, в подданных, в инвентару менованых и во вси принадлежности, до того староства Володимерского належачие: в млыны, в корчмы, в поля, сеножати и во вси пожитки урядовне увезали... и зобравши всех так подданных до замку и староства... прислухаючих яко теж и мещан и жидов, которые до того староства належат до громады, абы юж от того часу вшелякие послушенства и подданства єго мл. пану браславскому, старосте теперешнему володимерскому... чинили и отдавали, повинности вшелякие, до того староства належачие, абы юж до замку Володимерского отдавали приказали”⁷.

На відміну від інвентарів Луцького замку і староства 1576, 1598, 1600, 1618, 1622 рр.⁸, інвентар Володимирського замку і староства у гродській книзі 1636 р. року вписано не було. Враховуючи постійно діючу практику вписання вищезгаданих інвентарів до книг Володимирського гродського суду, можна було розраховувати, що те саме мало статися з інвентарем Володимирського замку і староства 1636 р. Як урядовий документ він мав бути складений у присутності возних і одразу ж або в короткий термін доставлений до канцелярії гродського суду та згідно з розпорядженням уряду для надання документу офіційності й підтвердження законності вписаний її підписком до книг. Після чого тоді ж із тих же книг мав бути зроблений випис текстів інвентаря із вступним і заключним урядовими записами, засвідчений його підписом і урядовою печаткою та виданий новому старості. З огляду на відсутність вступного і заключного записів у інвентарі староства, можна прийти до висновку, що в 1636 р. цей інвентар не був доставлений у гродську канцелярію по укладенні, а тому й не був вписаний до книг, а з часом потрапив на зберігання до архіву Скарбу Коронного. Що ж до бурграбівського інвентаря Володимирського замку, то лише через вісім років по 1636 р. його було вписано до володимирських земських книг за 1644 рік, та й то тільки через обставини і особливу потребу в ньому. В записі інвентаря в земській книзі від 4 листопада 1644 р. зазначено, що в листопаді 1636 р. інвентар Володимирського замку було передано бурграбієм Петром Сосновським, який мав полишити уряд по смерті володимирського старости князя Юрія Заславського і передати його наступникові Марціанові Ольшамовському. До речі, як свідчать документи книг Володимирського гродського суду, Сосновський так і не полишив уряд, а залиш ався на ньому аж до 1644 р., а в 1645 р. намісником бурграбія Володимирського замку вже був близький родич Петра Сосновського Ольбрихт⁹. Дійсна ж причина доставки бурграбівського інвентаря

⁷ ЦДІАК України. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 1091.

⁸ *Кравченко В. М.* Найдавніші інвентарі Луцького замку і староства (кінець XVI – початок XVII ст.) // *Архіви України.* – К., 1986. – № 5. – С. 19–26; *Кравченко В.* Інвентар Луцького замку і староства 1622 року // *Український археографічний щорічник.* Нова серія. – К., 2010. – Вип. 15. – С. 367–383.

⁹ ЦДІАК України. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 73. – Арк. 438; там само. – Спр. 74. – Арк. 312; там само. – Спр. 75. – Арк. 1127; там само. – Спр. 77. – Арк. 975 зв.; там само. – Спр. 78. – Арк. 23; там само. – Спр. 81. – Арк. 321 зв.

Ольшамовським у 1644 р. на земській судові “роки” “во три неділі по Святому Михайлі римського свята” розлого і яскраво викладена у судовому рішенні по справі “инстигатора коронного делятора его милости пана Марциана Ольшамовского з его милостю паном буркграбим володимерским” від 7 листопада 1644 р. До початку земських судових сесій Сосновському було вручено оформлений 5 вересня позовний документ із наказом від імені короля стати перед земським судом у справі, порушеній проти нього Ольшамовським. У позові вказано, що причиною цього був жахливий стан Володимирського замку, у якому він опинився в час перебування на бурграбівському уряді Сосновського вже після 1636 р., у ньому ж міститься й згадка про укладення бурграбівського інвентаря: “Не дбаючи ничего на право посполитое и вины в нем описаные, также и на пресегу и повинност уряду твоего буркграбского, с которое муниций, будинков, армати и вшелякого иммунитетис замковое быти сторожом повинен-ес, постерегаючи того, абы вшелякие будинки и муницие замковые, з немалым сумптом и накладом, и працею през антецессоров наших и давнейших старостов и посессоров збудованые и выставленые, ежели не направованые, – принажней кулятенус пустошоные не были. Место того смел-ес и важил-ес, се заставаючи на том уряде и местцу буркграбском, сам вси немал будинки, в том же замку будучие и в заведоване твое од теперешнего делятора одобраные, и в реестре рукою вер. т. подписаном и при деляторе оставленом, также в инвентару дворанина нашего спецификованые, розобравшы, фундитус знесшы зо вшелякое спленденции острогу, которым тот же замок докола обведеный был, обнаживши, дерево все и острог през огон палячи в кухни и в печах през лет килка попалил-ес и с так зацное фортецы месце голое оставил-ес. За чим през таковой твой поступок нас и Реч Посполитую ушкодивши и противко праву и повинности твоей викрочил-ес”¹⁰.

Але по тому замок був досить швидко відбудований, про що свідчать відомості з документів володимирських гродських книг за 1647 р.: “Маніфестація княжати його милості пана воеводи волинського противко панам Чаплинським малжонком о непоряді засідання вежі в замку Володимирському” від 6 листопада 1647 р.: “вежу засели в замку Володимерском не в земли, але при земли, з дерева зрубленной, в которой дверей троє”; а також “Маніфестація їх милостей панів Чаплинських малжонків противко його милості пану воеводи волинському” від 9 листопада того ж року: “двери долные з замку до вежы, которыми сам княжа его мл. с поменеными их мл. до пана Прежевского ходил”¹¹.

Інвентар Володимирського замку і староства від 8 грудня 1636 р. у порівнянні з бурграбівським вирізняється багатшою інформативністю і докладністю. У ньому міститься опис замкових споруд, його озброєння, перелік повинностей підданих замку (підзамчан), замкових поїзників, рибалок, вказано кількість міщанських будинків, мешканці яких підлягали юрисдикції міського магдебурзького права та старости, вказано кількість будинків, розташованих на чотирьох передмістях Володимира (Залужжі, Заваллі, Зап’ятниччі, Засмоччі), вказано доходи міста (верхівщизна від

¹⁰ ЦДІАК України. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 396 зв. – 397.

¹¹ Там само. – Ф. 28. – Оп. 1. – Спр. 83. – Арк. 847, 858–859 зв.

кожного з будинків), перераховано джерела замкових доходів (одна м'ясна лавка, в торгові дні м'ясні лопатки, півтора грош а від виробів із дерева, три млини на р. Луг), соляний збір, податки на старосту та вйтівські доходи, податок від продажу напоїв (капщизна) до державної скарбниці, а також замкові ґрунти у тому старостві.

Позиція інвентаря Володимирського замку і староства під назвою “Zamek włodzimierski”, з якої починається інвентар, містить загальний опис його фізичного стану: виготовлені з дубової деревини замкові стіни, що місцями є розваленими, а місцями потрухлими, тобто перебувають у стані руйнації. Башти, яких на той час у замку було сім, втратили своє покриття і до того ж похилилися. У бурграбівському інвентарі ця позиція в описі замкових споруд займає останнє місце, а про замкові башти в ньому взагалі немає жодної інформації. Варто зазначити, що згідно з даними ревізійних матеріалів 1545 і 1552 рр. у Володимирському замку було 5 башт (веж): Воротна, князя Коширського, Міська, Земська, Королівська¹², хоча в ревізії цього ж замку 1552 р. у підрозділі про замкові вежі на арк. 192 після Земської п'ятою вежею є “бискупья а владичина – тая оправена добре и побита, знову толко помосту верхнего не домошоно третее части”¹³. Але не вказано, що наступною після Земської вежі мала бути Королівська, яку, вірогідно, в процесі укладання на місці чернетки переліку веж ревізор помилково назвав належною біскупові і владичі, а з часом, укладаючи чистовий варіант ревізії, з незрозумілих причин не виправив своєї очевидної помилки, незважаючи на те, що в переліку замкових городень на арк. 193 він же вказує, що за вежею Земською йде саме городня володимирського єпископа із сіл Біскупич і Яневич та після неї ще низка городень, а вже “за тыми городнями дом королевский, а подле того дому вежа оправлена за пенези господарские”¹⁴, тобто Королівська.

У наступній позиції “Врата замкова” йдеться про часткову пошкодженість деревини, ворота на бігунах, і що важливо відзначити, – під'їзд до брами біля замкової гори. Подібна ситуація з під'їздом до брами була ще до ревізії замків 1545 р. Згідно з її даними незадовго до того для під'їзду до замку було збудовано міст, “которым ездет до замку, ест вдилан ново, который николи перед тым не бывал... коли мосту не было, а бывал въезд до замку краем горы”¹⁵. Під'їзд до брами докладніше описується в підрозділі “Гора замковая” ревізії 1552 р.: “Стоит замок на горе невысокой, але прикрой, узойти нельга со всех сторон, а вода около везде. Приступ ку замку з одное стороны – перед вороты, от владичина двора через ров водяный, который может человек каменем з руки перекинути”¹⁶. Час зникнення мосту перед В'їзною брамою замку є поки що невстановленим. Інформація

¹² Російський державний архів давніх актів (далі – РДАДА). – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 561. – Арк. 7–12 зв.; опубл.: Литовська Метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року / Упоряд. В. Кравченко. – К., 2005. – С. 104–110; РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 563. – Арк. 191 зв. – 193 зв.

¹³ Там само. – Арк. 192.

¹⁴ Там само. – Арк. 193.

¹⁵ Там само. – Спр. 561. – Арк. 13; опубл.: Литовська Метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року. – С. 110; РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 563. – Арк. 194.

¹⁶ Там само. – Арк. 195 зв.

про браму у бурграбівському інвентарі згадується тільки у зв'язку з будиночком воротного (domek wrotnego), який розташовувався біля брами. Той будиночок у часи проведення ревізій 1545 і 1552 рр. ще був відсутній.

Наступна позиція “Budowanie w zamku” подає короткі описи будівель всередині замку, по лівий бік від брами. Першою спорудою є будівля, до входу якої ведуть дерев'яні сходи з поручнями, далі ганок перед сіньми з балаясинами, з покриттям під гонтом. Прямо з ганку вхід до сіней, прорублені в бік міста вікна без шибок. Як увійти в сіни, по ліву руку знаходиться столова кімната (izba stołowa), побудована з доброго дерева, вона розташована над самими замковими воротами, в ній шість вікон з добрими скляними шибками (kwaterami) і віконницями. Кахляна піч, два великих столи вздовж всієї кімнати. Підлога з тертиць, покриття добре, двері на залізних завісах. По правій руці кімнатка з трухлявого дерева, вікон з неї на місто двоє, також і на замковий дитинець двоє, з шибками і віконницями на залізних завісах, підлога з тертиць, покриття добре. У ній кахляна піч, комин мурований. З тієї кімнати ведуть сіни, вибудовані з доброго дерева, комин мурований перед піччю. Двері на ганок на залізних завісах. З тої кімнати йде наступна, двері якої на залізних завісах, вікно на замок одне з доброю шибкою і віконницями. Дах над усім тим будинком гонтовий, добрий. Під тією верхньою будівлею є шість комор для зберігання всього того, що є необхідним для замку. Там само розміщується вежа Шляхетська, в якій є піч, на той час ще придатна до використання.

Далі починається опис будівель, які бачиш, увійшовши до замку, по праву руку. У бурграбівському інвентарі ця позиція є першою, тобто укладання інвентаря почалося з будівель, розміщених з правого боку від брами. З цього боку на самому валі стоїть стара згнила будівля на палях, до якої були сходи з ганком. У ній дві кімнати, одна напроти одної, з трьома коморами і погребом (riwnpisa) під ними. Між тими кімнатами сіни. Дах над цією будівлею дуже поганий, обдертий і дуже трухлявий. Ця будівля руйнується через трухлявий і похилий стан своїх стін. Рятувати її дуже важко, але, розібравши, можна використати деревину на побудову господарських споруд. За тією будівлею під окремим дахом є будівля, а саме комора, де зберігається замкове озброєння. Має подвійні двері на залізних завісах, покриття підлоги з тертиць, вікно з віконницею без шибок (błon), там само велике корито для муки. Комора вкрита добрим гонтовим дахом. Інформація про цю комору у бурграбівському інвентарі відсутня. Далі, біля тієї старої будівлі, так само на валі, вздовж брами стоїть новіший будинок з двома великими приміщеннями і кімнатами. В одній з них відбувається відправа. Між ними сіни, стіни похилилися, вірогідно не могли бути порятовані. Дах над цим будинком здебільшого обдертий. Двері обох тих приміщень на залізних завісах із замком. Недалеко від того будинку ближче до брами, під валом стоїть будівля, в якій колись була канцелярія, на той час вже спустошена, без вікон, печі і даху, лише самі стіни стоять. Про будівлю канцелярії в бурграбівському інвентарі також не йдеться. Будиночок воротного біля брами, невелике приміщення (izdebeczka mała), малі сіни з доброї деревини, дах гнилий гонтовий. Посеред замку кухня з доброї деревини, при якій з одного боку пекарня з чорною піччю, з другого боку –

маленьке приміщення (*izdebeczka mała*) з білою кахельною піччю, комин в кухні ліплений, дах над нею гонтовий, добрий. Перед кухнею стоїть спіжарня з округлої деревини, з дерев'яним настилом на споді. За кухнею, посеред замку, знаходиться обгороджений сад. При кухні розташовується вкрита соломною возовня. Про возовню в бурграбівському інвентарі інформації немає. У ревізії 1545 р. із будівель, розташованих у замку, згадується лише споруда королівської резиденції (дім королівський), збудованої на місці шести городень¹⁷. У ревізії 1552 р. цей дім вже іменується “палацом господарським в стіні на підкліттях новозбудований з протесся соснового”, в якому 2 світлиці, розміром по 4 сажні й по 3 п'яді, комори по 3 сажні, сіни на 5 сажень, великі полив'яні печі, 2 муровані комини, 11 вікон зі скляними шибками, 2 довгих і 2 коротких столи, перед сіньми добрий ганок, під тим будинком пивниця з льохом. Крім того в замку розташовано 2 свирни, спіжарня, стайня, кухня, лазня, 12 зем'янських будинків, церква Святих Якіма і Анни (у тексті ревізії церква Святого Якіма)¹⁸.

В наступному розділі старостинського інвентаря “*Armata zamkowa*” зафіксовано 13 менших і більших гаківниць у старих ложах, одну залізну гарматку на неоправлених (*bosych*) колесах та другу малу розірвану, що повністю відповідає інформації про кількість і якість замкового озброєння бурграбівського інвентаря. Згідно з даними ревізії Володимирського замку 1545 р. його “бронні речі” склали значно більшу кількість озброєння та боєприпасів: 7 бочок селітри, “півушатка” сірки, штука свинцю, 30 королівських гаківниць, 208 гаківничних куль, 2 коротких залізних сарпантини, гаківничного пороху 2 камені, півтора камені гарматного (дільного) пороху, розірвана гармата, 30 гаківничних порохівниць, 30 гаківничних форм¹⁹. У 1552 р. “бронь замкова” налічувала: розірвану мідну гармату довжиною вісім з половиною п'ядей, дві залізні гарматки (фуклери), 3 старих залізних кия для стрільби, 30 гаківниць, з яких 2 староста князь Федір Сангушкочич узяв для замку в містечку Локачах; 25 залізних і мідних гаківничних форм; 20 порохівниць, з яких 5 також були взяті Сангушком, гаківничних куль 200, шапка гарматного пороху, сірки вже не було, штука олова, 4 бочки селітри²⁰.

Спільним для обох інвентарів є інформація у розділі “*Podzamczanie*”: замкових підданих на той час у місті було 13, обов'язком яких було копання та прополювання замкового саду, догляд за замком та його сторожа, сплата чиншу на користь замку 15-ти грошів (півзолотою) щорічно. Поїзників того замку є 8, пустих будинків – 3. Повинність тих поїзників відвозити листи куди буде наказано. Розділ “*Rybitwie do zamku*” за своїм змістом майже повністю відповідає змісту цієї позиції у бурграбівському інвентарі. Старостинський інвентар на відміну від бурграбівського містить підрахунки кількості будинків міщан, що судилися згідно з нормами

¹⁷ РДАДА. – Ф. 389. – Оп. 1. – Спр. 561. – Арк. 13; опубл.: Литовська Метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року. – С. 108–109.

¹⁸ Там само. – Спр. 563. – Арк. 195–195 зв.

¹⁹ Там само. – Спр. 561. – Арк. 13–13 зв.; опубл.: Литовська Метрика. Книга 561. Ревізії українських замків 1545 року. – С. 110–111.

²⁰ Там само. – Спр. 563. – Арк. 194–195.

магдебурзького права і підлягали юрисдикції старости: в Ринку таких будинків було 21, у ринкових вулицях заселених будинків 14, незабудованих ділянок – 7, на передмісті Залужжі 6 заселених будинків, пусток 6, незабудованих ділянок – 6; на передмісті Заваллі 11 будинків, незабудованих ділянок 18; на передмісті Зап'ятниччі 12, пусток 10, незабудованих ділянок 41; на передмісті Засмоччі заселених будинків 9, незабудованих ділянок – 36. Будинків заселених єврейських, які мають свою вулицю, котра йшла від Ринку (вулиця Жидівська), що підлягали юрисдикції старости – 60. В сумі заселених ділянок у місті 146, пусток 16, незаселених ділянок – 116. Є також у паркані 26 єврейських будинків, мешканці яких на замок ніяких податків не платять і повинностей не виконують. На ґрунті панів Лагодовських зосереджено 30 єврейських будинків під іншою юрисдикцією, їхні власники також не виконують повинностей на замок. Наступний розділ старостинського інвентаря “*Prowent miasta tego*” майже цілком відповідає за змістом відповідній позиції бурграбівського інвентаря, тільки в старостинському не вказано ім'я Когана, підданого князя Домініка Заславського, орендаря єдиної м'ясної лавки (клітки), що належала замку, який мав раз на рік давати на замок півтори волів туші. Але повинність міських різників давати так звані “плечка” (два на замок і одне вйтові) у торгові дні цілком виправдано зафіксовано у підпозиції старостинського інвентаря “*Taggowe*”. Наступні позиції того інвентаря “*Mfynu*” і “*Powinność solna*” також відповідають змістові позицій інвентаря бурграбівського.

У трьох нижче вміщених абзацах, що відсутні у бурграбівському інвентарі, зазначено, що замкові податки та побічні доходи, які відносяться до десятої неділі, зазвичай збираються на користь його милості князя владики; про право володимирських євреїв купувати судові вирокі у місцевих старост за 100 золотих по справах з християнами та збереження права апеляції від рішень їхніх судів та замкових урядів; про необхідність наведення правопорядку в місті, щоб місто вкiнець не занепало через спустошення, грабежі, втрати доходів і шкоди, завдані жовнірами, які перебували на постоях, до того ж через шляхетські юридики, яких у місті налічувалося 18, і які постійно чинили великі перешкоди міському ремеслу й шинкуванню напоями та призводили до їх знищення і, як наслідок, зменшення замкових та міських доходів. Наступна позиція старостинського інвентаря “*Gruntty zamkowi należące*” майже дослівно відповідає інформації про замкові ґрунти в інвентарі бурграбівському. Ще одна (остання) відмінність старостинського інвентаря від бурграбівського, що публікується, – про нову повинність євреїв відбувати спільні з міщанами заходи (толоки), з чим вони не погоджувалися і просили, аби у майбутньому їх було звільнено від її виконання.

Бурграбівський інвентар Володимирського замку після ревізій 1545 і 1552 рр. є рідкісним і поки що єдиним (як і старостинський) описово-статистичним джерелом до історії цієї оборонної споруди. Порівняння даних, викладених в обох інвентарях, дало змогу визначити особливі урядові функції і обов'язки володимирського бурграбія.

* * *

У процесі археографічного опрацювання текстів документа оригінальний канцелярський заголовок, дата вписання до земських книг та три його основні частини (вступний протокол, контекст і клаузули заключного протоколу), а також окремі позиції самого інвентаря були виділені абзацами. Для виділення внутрішніх складових клаузул кожної з трьох частин документа та відображення в публікації тогочасної юридично-правової процедури укладання документа вживалися великі літери та сучасні знаки пунктуації. На початку аркушів та зворотів у публікації проставлено виділені жирним шрифтом цифри їхньою нумерації згідно з рукописом. Кінці аркушів і зворотів рукопису позначено двома похилими рисками (/).

У зв'язку з тим, що вступний і заключний протоколи урядників Володимирського земського суду оформлено літерами тогочасного кириличного алфавіту, а контекст польською латинкою, де вживаються особливі, властиві лише їй літери, то засади передачі таких текстів є дещо відмінними і компромісними передусім у застосуванні щодо польськомовних. А саме: для передачі писаних кирилицею текстів вступного і заключного протоколів земського уряду було використано засади, викладені у “Правилах видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції”²¹. Передача рукописних текстів засобами сучасного комп'ютерного друку здійснювалася на основі положень *критично-дипломатичного* методу, згідно з якими кириличні тексти документа відтворювалися за принципом літера в літеру без вилучень і замінь, при цьому лише літера “іа”, що через свою форму створює певні проблеми при читанні тих слів, де вона вживається, передавалася своїм сучасним прямим відповідником “я”. Всі виносні приголосні поверталися на їхні місця у словах і передавалися курсивом шрифту “Софія”. Надрядкова лігатура на позначення кінцевого складу слів “-го” та виносна буквосполука “-ст-” також друкувалися курсивом на їхніх місцях в словах (-го, -ст-). Надрядковий звивистий вертикально вписаний штрих (') або знак у вигляді двох горизонтальних звивистих штрихів стиснутої зверху рукописної літери “z”, які вживаються в середині та кінці слів на позначення звука, відповідного звучанню сучасної літери “й”, передавалися курсивною “и”. Деякі скорочені слова під титлом, наприклад: мїца, дїня, пїна; а також без титла (мл.) друкувалися в тому само складі, що й у рукописі, титла при цьому зберігалися.

При наборі польськомовних текстів не залишилося поза увагою публікатора рекомендоване для видавців видання “Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.”²², але він скориставшись лише окремими положеннями “Інструкції”, дотримувався у переважній більшості випадків принципу передачі текстів наближено до тогочасного правопису, а не рекомендацією його повної модернізації, враховуючи при

²¹ Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. – К., 1995. – Ч. 1. – С. 30–34.

²² Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI w. do poł. XIX w.– Warszawa, 1953.

передачі деяких літер польського алфавіту особливості правопису польськомовної частини документа, особливо при ідентифікації відмінних за начерком тих само літер у тих само словах і складах на початку та в середині слів. Це стосується передачі в публікації літери, виписаної одним порухом пера з двох повернутих вліво верхньої і нижньої петель, що видовжуються у словах серед інших літер за верхню і нижню межі рядка. Чергуючи вживання підписком канцелярії цієї літери з літерою “i” для йотації на початку тих само слів, публікатор вирішив вживати в публікації на її місці “i” перед голосними “a”, “e”, “u”, у таких словах, наприклад: *iako* (арк. 335 зв.), *iego* (арк. 334), *iesli*, *iezdą* (арк. 335 зв.), *iurisditią* (арк. 335), *iuz* (арк. 334 зв.); тим паче, що в середині і в кінці слів перед цими ж голосними та “o” підписок вживав тільки “i”, наприклад: *województwa* (арк. 334 зв.), *paroiow* (арк. 335), *Mikołaiu* (арк. 334 зв.). Так само літеру “i” на місці згаданої вище рукописної публікатор ставив на початку слів перед приголосними, наприклад: *inwentarz* (арк. 334), *izba* (арк. 334 зв., порівняти: *uzdebeszka*, арк. 334 зв.).

Іншою літерою, що вживалася земським підписком всюди, як на її питомому місці у середині й кінці слів та в якості сполучника, так і в тих позиціях, де на її місці мала бути “j”, – є літера “y” (латинська). Оскільки ці літери є відмінними за своїм звучанням, то в тих позиціях у середині і в кінці слів, де має звучати короткий “j”, – в публікації ставилася саме ця літера, наприклад: *tutejszego* (арк. 334 зв.), *mniejszych* (арк. 334 зв.), *ojcow* (арк. 335), *majdeburską* (арк. 335), *wojtowi* (арк. 335 зв.), *ktorej* (арк. 334 зв.), *piej* (арк. 334 зв.).

Ще однією літерою, що вживалася нерегулярно в польськомовних текстах документа, є літера “z”. Частіше на її місці підписок (можливо через недбалість) вживав літеру “z”, але через те, що “z” все ж таки в деяких словах підписком ставилася, наприклад: *żelazne* (арк. 335), *tamże* (арк. 335), *może* (арк. 335), *należąca* (арк. 335 зв.), *przywożą* (арк. 335 зв.), то публікатор вважав за необхідне ввести цю літеру в усі слова згідно із її звучанням.

Інші літери польського алфавіту, а саме: “ą”, “ę”, “ł” відтворювалися в текстах публікації згідно з їх вживанням в рукописі.

Титла над скороченими словами, такими, як *mśca* (арк. 334), *mści* (арк. 334), *i. m.* (арк. 334 зв.), *xźcia* (арк. 335 зв.), не відтворювались із суто технічних причин.

Подібний до титла нарядковий хвилястий знак, що додавався до скорочених на дві літери останнього складу прикметників і відповідав буквовосполучі -*ти*, не відтворювався. Натомість у рядку до слова додавався друкований курсивом останній склад -*ти*, наприклад: *brasławskietu* (арк. 334 зв.). Курсивом набиралися й виносні приголосні літери “m” та “w” у кінці та в середині деяких слів, наприклад: *pięset* (арк. 334 зв.), *poieżnikow* (арк. 335), *hakownic* (арк. 334 зв.).

Єдиний випадок скорочення останнього складу слова *tęgo* “-go” у вигляді зменшеної літери “o” після першого складу *te-*, було відтворено без змін, наприклад: *te^o* (арк. 335 зв.).

ДОКУМЕНТ

1644., листопада 4. Володимир. – Запис інвентаря Володимирського замку від 6 листопада 1636 р., поданого Марціаном Ольшамовським для підтвердження шкод, завданих споруді бурграбієм Петром Сосновським

[334] Облята инвентара замку Володимирского, през пна Марцияна Ольшамовского прошлого и пана Петра Сосновского теперешнего буркграбего володимирского списаного.

Року тисеча шестсот чотырдесят четвертого, мѣца ноябра, четъвертого дѣня.

На роках судовых земскихъ володимирских, во тры недели по Светомъ Михале рымьскомъ святе въ* року звышънаписаномъ припалых и судовне ѿдправоватъ зачатыхъ, перед нами, Станиславомъ Корчъминьскимъ, судею, а Петромъ Загоровьскимъ, подсудкомъ, урядниками судовыми земьскими володимирскими, становши ѿчевисто, урожонны его м. панъ Марциянъ Ольшамовский для вписаня до книг нынешных земских володимирских подал пер облятамъ инъвентарта** замьку Володимирского, в року тисеча шестъсотъ трыдцат*** шостомъ, мѣца ноябра, шостого дѣня списаныи, с подписами рукъ так свое, яко^{4*} и его м. пѣна Петра Сосновского ж подаючи^{5*}, абы принят и до книг уписанъ былъ. А такъ мы, суд, для вписаня тотъ инъвентар до книг приимуючи, перед собою читати казали, и такъ се в себе писмомъ полскимъ писаныи маем:

Anno 1636, msca nouembra, szostego dnia. Inwentarz zamku włodziimirskiego, spisany za conferowaniem starostwa włodziimirskiego iego krol. msci wielmożnemu iego msci panu Gabrielowi na Nieswiczu Stępkowskiemu, // [334 зв.] kasztellanowi brasławskiemu, przez dworzanina iego krol. msci urodzonego pana Marciana Olszamowskiego, przy woznych ienerałach woiewodztwa wołyńskiego szlachetnych Mikołaiu Zakrzewskim a Siemionie Ostaszewskim do posesiej i. m. panu brasławskiemu urodzony iego m. pan Piotr Sosnowsky, burgrabia przeszły zamku tutejszego włodziimirskiego, podał.

Naprzod zamek. Dom stary, nadgniły barzo, z dachem oszarpanym, barzo złym; swietlic dwie ze trzema komorami y piwnicą pod nimi bedącą, iuż zepsowaną wszystko barzo. Drugi dom nowszy, w ktorым izdeb wielkich dwie s komnatą, z dachem barzo poszarpanym. Trzeci dom nade wroty zamkowemi, w ktorым izba stołowa dobra z oknami y s piecem, okien w niej szesc całych z okiennicami, stołow dwa wielkich przez izbę. Przed tą izbą stołową^{6*} mniejszych izdeb dwie z oknami całemi y okiennicami, kominami murowanemi, s piecami dobrymi y ganek przed tym domem. Ten dom z gankiem pobity dobrze gontami, w ktorego domu schodow dwa. Pod tym domem komor szesc na spodzie. Domek wrotnego wedle bramy^{7*}: yzdebeczka mała s komorką, kuchnia dobra porządnie pobita gontami, przy ktorej iedna swietloczka biała mała z piecem białym a piekarnia s piecem czarnym. Spiżarnia z okrągłego drzewa dla chowania legumin, s pomostem drzewnianym na spodzie. Ostrog około gory zamkowej barzo powalany miejscami y nadpsowany, dembowy. Posrzod zamku ogrod.

* Вписано над рядком.

** Помилкове повторення останнього складу слова.

*** Виправлено з іншого слова.

^{4*} Виправлено з іншого слова.

^{5*} Правлено.

^{6*} Далі в тексті знак “#”, такий само на лівому полі аркуша проти рядка.

^{7*} Правлено.

Strzelba zamkowa: hakownic // [335] trzynascie mniejszych y większych; działko iednę żelazną na kołkach, drugie żelazne maluskie rozerwanę.

Przed zamkiem poddanych trzynascie, ktorzy tylko do zamku do kopania ogrodu zamkowego y plewidła pomagaią, y chędożenia zamkowego do izb powinni. Czyszy pieniężne powinien dac koždy w rok po puźłotego do tegoż zamku zamku włodzimirskego. Poddanych poieznikow osm a pustek tamże trzy, tych powinnc iездzic z listami gdzie-kolwiek posłani będą zawszę.

Do tego zamku włodzimirskego młyny, w ktorych koł szesc walnych. W tych młynarz ma trzecią miarkę i. m. p. Ian Graiewsky y dziesiąty dzien ojcow dominikanow włodzimirskeich. Szynk gorzałki y inszych napoiow do tegoż zamku y młynow należąca.

Przy tym grunty, pola, sianożęci, do tegoż starostwa należące, może byc wszystkich in genere do zasiewku na sto mac miary włodzimirskeiej. Rozdzielaiąc tę pola na trzy ręce do zamku gospodarskie^o.

Do tego powinnc z miasta Włodzimirske^o, ze wszystkich domow, pod jurisditią majdeburską będą: tych yle sie ich znajdzie z każdego domu wirchowyszczynę na koždy rok w iesieni dac po groszy pułosmnastu polskich, a w ktorym domu szynkuia miod y piwo, – s tego domu kapszczyny z wierchowyszczyną powinien dac każdy złotych trzy, a w ktorym domu tylko piwo szynkuia, – powinien dac gospodarz kapszczyny z wirchowyszczyną dac groszy pięcdziesiąt polskich, tak chrzescianie iako y żydzi; // [335 зб.] kletka iedna przy mięsnych iatkach, którą trzyma Kohin, poddany xzia iego msci Dominika, do zamku włodzimirskego należąca, s tej powinien dawac ten Kohin po pułtory tuszy mięsa wołowego w rok do zamku; przy tym z iatek mięsnych, kędy-kolwiek rzeznicy biią bydło tak wielkie, iako y małe od każdego bydłecia powinni dac do zamku pleccko iedno, s tych pleczek dwie do zamku, a trzecie – p. wojtowi należy; rybitwow poddanych xiaząt ich m. tak xzia iego m. Ierzego, iako y xzia i. m. Dominika osm, – ci wszyscy powinni dawac w piątek na koždy tydzień po wiaderku ryb, a iesli nie ryb, – tedy koždy pułosma grosza polskich powinien dac; ci, ktorzy na ruki iездzą, kto-kolwiek poiedzie, – powinien koždy na koždy tydzień po dwie kopie rakow do zamku* dac; targowe od drzewa y inszej derewny, ktore przywożą w targ do miasta, – od te^o proporcionaliter, iako kto czego wiele przywiezie, dac powinien groszy pułtora, czego sie czasem dostanie złotych pułtora, czasem mniej albo więcy; s tego przychodu do zamku tak targowe, iako y derewni pułowica, a panu wojtowi – część trzecia; soli, ktora przychodzi do miasta tak w iarmarki, iako y bez iarmarkow od każdego woła po stu tołp, a na pana wojta także pięcdziesiąt; w tymże miescie targowę tak od derewni, iako y od soli dziesiątą niedziele, y wszytek ten tydzień dziesiąty wybieraią na ojca władyką włodzimirskego, co sie przychodzi na zamek y na pana wojta, wszystko to wybieraią. //

[336] У того инъвенътаря подпис рукъ тыми словы: Marcian Olszamowsky m. pa, Piotr Sosnowsky m. pa.

Которых же то вышъпомененыи инъвертар** за поданемъ и прозбою вышеи менованого подаваючого принявши, увес с початку аж до конца до книг нинешных земских володимерскихъ уписати есмо казали.

И естъ уписан.

ЦДІАК України. – Ф. 27. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 334–336.

* Виправлено з іншого слова.

** Мало бути “инъвертар”.

Інвентар Володимирського замку від 6 листопада 1636 року

Володимир Кравченко (Київ). **Інвентар Володимирського замку від 6 листопада 1636 року.**

У передмові висвітлено історію укладання документа, його структуру, порівняно його інформативні можливості з даними старостинського інвентаря 8 грудня того ж 1636 р. До передмови додаються повні тексти документа, що друкувалися у відповідності з принципами передачі україномовних та польськомовних історичних джерел першої половини XVII століття.

Ключові слова: Володимир-Волинський, замок, староство, інвентар.

Владимир Кравченко (Киев). **Инварь Владимирского замка 6 ноября 1636 года.**

В предисловии освещена история создания документа, рассмотрена его структура, сопоставлены его информативные возможности с данными инвентаря Владимирского замка и староства 8 декабря того же 1636 г. К предисловию прилагаются полные тексты документа, печатавшиеся в соответствии с принципами передачи украиноязычных и польскоязычных исторических источников первой половины XVII века.

Ключевые слова: Владимир-Волинский, замок, староство, инвентарь.

Volodymyr Kravchenko (Kyiv). **The Inventory of the Castle Volodymyr dated 6 November 1636.**

The history of document creating and its structure have been studied in introduction and information resources of text starosta inventory of December 8 of the same year 1636 were compared. The complete textes of document printed on the principles of Ukrainian and Polish first half of 17th century historical sources publication were added to introduction.

Key words: Volodymyr-Volynski, castle, starosta district, inventory.